

ВЪРХУ РЕЦЕПЦИЯТА И ПРЕВОДА НА ЕДНО АТАНАС-ДАЛЧЕВО СТИХОТВОРЕНИЕ ОТ СТУДЕНТИ ПО БЪЛГАРИСТИКА В АНКАРА

Хюсеин Мевсим
Анкарски университет

През учебната 1991–1992 г., в условията на новата международна политическа конюнктура и благоприятното развитие на добросъседските отношения между двете страни, по решение на Съвета за висше образование на Република Турция във Факултета по език, история и география (основан през 1937 г. по инициатива на Мустафа Кемал Ататюрк като „национална академия“ за изучаване на чужди филологии, а след десетина години – включен в състава на новосформирания Анкарски университет) се открива Катедра по български език и литература – първото академично звено по българистика в югоизточната съседка и третата (след русистиката и полонистиката) застъпена в Турция славистична дисциплина. Организирането ѝ е поверено на доц. д-р Леман Ергенч, дотогава преподавателка в Катедрата по руски език и литература в същия факултет, и доц. д-р Хайрие Сюлейманоглу Мемоглу Йенисой, посветила се дълги години на тюркологията в Софийския университет.

Още от самото начало в програмата на 4-годишния курс на обучение е въведена дисциплината Съвременна българска поезия (след Първата световна война до наши дни), която се изучава през втория семестър на III курс. (Специално би следвало да се подчертае, че студентите започват обучението си по български език и литература без никаква предварителна подготовка по български език, с други думи – с изучаването на азбуката.) Основните автори, върху които акцентира водещата този курс Л. Ергенч (56 учебни часа лекции, без семинарни упражнения), са Хр. Смирненски, Г. Милев и Н. Й. Вапцаров. От учебната 2004–2005 г., когато дисциплината е поета от пишещия тези редове, в програмата бяха въведени нови теми и автори като Септемврийска поезия (Н. Фурнаджиев, А. Разцветников), Ел. Багряна, Ат. Далчев, поети на 40-те г. (Ал. Вутимски), Априлско поколение (Л. Левчев, Г. Джагаров, Ст. Цанев), „тиха лирика“ (Е. Йосифова) и поезията след 1989 г. (като тук тежестта пада върху постиженията и търсенията на творци като М. Иванова, Кр. Димитрова, А. Баев, Г. Господинов и др.).

Основната матрица, следвана в часовете, които протичат под формата на лекции преобладаващо на турски, са животът и творчеството на изучавания поет, анализ на основните му произведения с извеждане на водещите теми и мотиви, като особено се набляга върху приносните моменти и мястото му в българската национална поетическа традиция. На студентите се дават и домашни занимания, които обикновено включват превод на определени стихотворения, два пъти те се явяват на писмен изпит (междинен и финален) по зададени два или три въпроса. Основните помагала са издадените през различни години преводни антологии на А. Бехрамоглу,

Й. Индже и Х. Мевсим, както и преводи на А. Е. Атасой, К. Джесур в рубриката *Поетически атлас* на „Китай“ – седмичната притурка за книжнина на в. „Джумхуриет“, и др.

В настоящата разработка ще се спрем върху рецепцията и превода на стихотворението *И сърцето най-сетне умира* от Атанас Далчев, автор, който бе въведен в програмата с известна доза скептицизъм, но противно на предположенията ни той се възприе много добре от студентите. По-конкретно на Далчев се посвещават 4 лекции по 45 минути, като в първата възпитаниците ни се запознават с биографията му, в която съзнателно се обръща внимание на връзките му с Истанбул, открояващи се особено във фрагментите, обединени в цикъла *Малка цариградска мозайка*. Останалите часове са посветени на известните му стихотворения *Болница*, *Прозорец*, *Повест*, *Книгите*, *Метафизически сонет*, *Камък*, *Носачи на реклама*, *Към родината*, акцентира се върху „предметността“ в лириката му и общото впечатление е, че турските студенти го усвояват добре, което бихме могли да си обясним с общочовешките теми, заложиени в поезията му. Почти не се налагат извънтекстови обяснения, като едно от редките изключения е изразът „слепите войници на Самуила“ (*Към родината*), защото студентите ни се запознават по-обстоятелствено с българската история едва през последния курс.

През учебната 2005–2006 г. за междинния изпит студентите предварително получиха въпросното стихотворение, над което имаха възможност да работят самостоятелно десетина дни, докато на следващата година творбата бе раздадена в деня на самия изпит. Тук ще се постареем да обясним какви трудности срещнаха студентите (общо 21) при възприемането и съответно превеждането, като ще посочим и причините за пропуските и разминаванията с текста. Преводите ще бъдат анализирани и оценени от гледна точка на правилно възприемане и точно предаване смисъла на оригинала. И в двата случая студентите разполагаха с правото да ползват различни речникови и справочни помагала. Но нека преди това си припомним Далчевото стихотворение, написано през 1956 г. и избрано както поради краткостта си, така също и във връзка с някои думи, чиято преводна интерпретация ни вълнуваше:

И СЪРЦЕТО НАЙ-СЕТНЕ УМИРА

На годините бързеят всичко отнася.
И сърцето най-сетне умира.
С безразличие ти отминаваш врага си,
преставаш да искаш и дириш.

Срещнеш ли тази, която си любил,
не намираш какво да ѝ кажеш.
Отдръпва смутено ръката си груба
пред зора ти просека даже.

Заглавието, което съвпада с втория стих на първото четиристишие и носи основната мисъл на творбата, не е типично за Далчев, тъй като при него то се състои от една и твърде рядко от две или повече думи. Заглавието е преведено правилно само от трима души като *Kalp De En Sonunda Ölüür*. В останалите случаи се натъкваме на вариации, породени предимно от неправилно схващане или погрешно превеждане на времето на глагола „умирам“. Сред интересните примери (в обратен превод) можем да посочим следните: *В сърцето последно умира, И в сърцето най-сетне умира, Сърцето последно умира, И сърцето най-сетне умря, Най-сетне сърцето умира“*, *И сърцето най-сетне ще спре, И най-сетне сърцето умря, Сетната смърт на сърцето, Най-сетне и сърцето умира* и др.

В първия стих – „На годините бързеят всичко отнася“, почти всички студенти са затруднени при възприемането на съществителното „бързей“, което, особено в пълночленната си форма „бързеят“, наподобява и глагол в 3 л. мн. ч. Освен това се долавя стремежът да се свърже думата с познатото и често употребявано прилагателно „бърз, -а, -о; -и“. Установяваме, че само трима възприемат правилно тази дума, като вариантите на останалите могат да се разпределят в две групи, а именно, като „hızla“ (или „çabuk“), в смисъл, че „годините минават (отлитат, изтичат) бързо“ или „бързо преминаващите (отлитащите) години“. Й. Г. К. например предлага „За да постигнеш всичко, години наред бързаше“. Въпросната дума присъства в българско-турските речници и струва ни се, че студентите са подведени от асоциативното си мислене и натрупаните речникови знания. От правилните варианти Ф. Ч. употребява точната дума „akıntı“, М. К. предпочита „akış“ (‘течение, поток’), а А. К. се спира върху глагола от същия корен „akmak“ (‘тека, изтичам’).

Студентите се затрудняват и при абстрактното съществително „безразличие“ в третия стих, което присъства в речника, но виждаме, че те се абстрахират от предлога „с“ и оттук произтичат някои отдалечавания от смисъла, като преобладава употребата повече на наречието „безразлично“. Буди интерес фактът, че 3 пъти е използван и „fark etmeden“ (‘без да забележиш, без да обърнеш внимание’), като във вариациите има и „duygusuzlukla“ (‘безчувствено’).

Студентите са видимо затруднени и при възприемането и съответно – правилното тълкуване на сложната глаголна форма „преставаш да искаш и дириш“. Те я съотнасят към думата „враг“ от горния стих, поради което в четири от случаите се натъкваме на вмъкнато местоимение „onu“ – ‘го’ (а именно – врага). Интересни са вариантите „Отказваш се да искаш да го намериш“, „Отказваш се от неговото искане и дирене“, „Спираш се само да искаш и да дириш“, „Искаш и дириш спирането“, „Не престават исканията и диренията ти“, „Спираш се, за да желяеш и дириш!“, „Искаш да се спреш и да търсиш“, а в няколко случая преобладават „Да престанеш да искаш и да дириш“.

Мъчно разгадаем за студентите се оказва и първият стих на втората строфа – „срещнеш ли тази, която си любил“. Струва ни се, че тук затруд-

нението произтича от „тази, която си любил“, защото „тази“ остава без уточнение. Убедени сме, че ако след въпросното показателно местоимение имаше например ‘жена’ или ‘девойка’, студентите непременно щяха да направят правилната връзка.

Проблеми с глагола „срещам“, „да посрещна“ не съществуват, той е познат и правилно преведен, но по-нататък не се отчита – в повечето случаи – миналото време, поради което темпоралният нюанс не е предаден. В преобладаващата част присъства мнението „sevginle karşılaştığında“ или „sevginle karşılaştınca“, „sevginle karşılaştın mı“ – съответно ‘когато срещнеш любимата си’, ‘като срещнеш любимата си’, ‘срещнеш ли се с любимата си’. Сравнително близко до правилния превод е М. К., чийто вариант е „като срещнеш някой, който си обичал“, но той съдържа и смисъла „когато срещнеш някого, когото обичаш“, докато Х. С. отдалечава смисъла до „като се срещнеш с някой, който те е обичал“. Тук безспорно изиграват роля родът и абстрактността на тази граматическа категория в езиковото съзнание на турските студенти.⁶

Последните два стиха не са разбрани поради краткочленната форма на съществителното „просека“ и затова вариантите са много различни. Тази дума е предизвикала объркване и е струвала доста усилия на студентите, които не могат по никакъв начин да я изведат и поради това, че е в западнобългарския си изговор, не я откриват и в речника, в който иначе са дадени формите просешки, прося, просякия. Студентите са склонни да възприемат думата като просека – ‘горски път’, извеждайки я от глагола „сека“, поради което вариантите са различни и дават воля на въображението: „Пред взора ти отдръпва срамежливо грубите си ръце тя“, „Срамежливо си отдръпва ръцете, пред взора ти даже“, „Смутено отдръпна ръцете, преди да отместе взора си“, и на нелогични предположения, в които преоблада глаголят „kesmek“ (‘сека, отсичам’) и той се свързва с поглед, поглеждане.

Интересно е, че през същия семестър се изучава българска диалектология, в която се обръща специално и основно внимание именно на ятовата граница. В лекцията за Далчев се изтъква фактът, че е роден в Солун, а най-главното – в анализа на стихотворението *Камък* (особено във финалната строфа „вечно и свето е само мъртвото“) съзнателно се отбелязват някои случаи на употреба на екавски варианти от този автор (по-нататък това се прави и при Вапцаров), но студентите не се досещат да търсят книжовния вариант „просяк“, при все че има и подсказващи това значение маркери като „ръка груба“.

По странно стечение на обстоятелствата при подготовката на настоящата разработка попаднахме на антология на световната поезия, в която са включени и преводи на Далчеви стихотворения. За наша радост сред тях бе и *И сърцето най-сетне умира*, пресъздадено на турски (чрез английски) от всепризнатия поет и преводач Атаол Бехрамоглу. Прави впечатление, че

⁶ В турски език граматическата категория род отсъства. – Б. ред.

преводът е доста волен, заглавието е предадено като „Накрая ще ти умре сърцето“. От примерите, над които се спряхме по-подробно, изразът „с безразличие“ е възприет като „усмихвайки се“, а „преставаш да искаш и дириш“ е предаден с фразеологизъм (чийто български адекват е „да цепиш косъма на две“), „просекът“ е преведен като „уличните просяци“, които „ще отдръпнат ръката си на другата страна“.

В заключение, отчитайки липсата на предварителна подготовка по български език и литература и недостатъчния опит в областта на превода (по-специално на поезия), бихме могли да кажем, че студентите в общи линии се справят с поставената им задача. Инверсиите, които са показателни за поетическата фраза, и особено струпването на много родови маркери и сложни глаголни форми стават причина за спорното на места изпълнение на преводната задача. Понякога те са подведени от думи, които им се струват познати, но най-големи затруднения изпитват при диалектните форми, за чието разпознаване не им достигат знания.

ЛИТЕРАТУРА

Далчев 1984: А. Далчев. *Съчинения в два тома*. София, „Български писател“, 1984.

Ердинч 1984: F. Erdinç, Ö. İnce. *Genç Bulgar Şiiri*. İstanbul, „Birim“, 1984.

Индже 1981: Ö. İnce, A. Behramoğlu. *Çağdaş Bulgar Şiiri Antolojisi*, İstanbul, „Adam“, 1981.

Мевсим 2004: H. Mevsim. *Güneşin Bir Çiy Damlasında da Parıldadığı Gibi. Bulgar Kadın Şairlerin Şiirleri*. İstanbul, „Papirüs“, 2004.

Мевсим 2006: H. Mevsim. *10 Bulgar Kadın Şair*. Plovdiv „Janet 45“, 2006.